

იმერეთი

ბარონ დე-ბაის მოგზაურობიდან

თ. ს — ი

ბარონ დე-ბაის სურათით

ტფილისი

ელექტრონის სტამბა წიგ. გამოც. ქართ. ამხ — სა

1902

ბარონ დე ბაი

იმერეთი

ბარონ დე-ბაის მოგზაურობიდან

(პარიზიდან მოწერილი წერილი)

ეს მეხუთეჯერ ეწვია ჩვენს ქვეყანას ფრანგი მოგზაური და არქეოლოგოსი ბარონ დე-ბაი, რომ უფრო დაახლოვებით გაეცნო საქართველოს სხვადასხვა კუთხენი, მისნი არქეოლოგიურნი ნაშთნი, ხალხის ზნე-ჩვეულება და სხვ.

ამ გზის ბარონ დე-ბაი ჩვენში იყო წარსულის წლის შემოდგომაზე და ინახულა ებრაელნი-მთიელნი (ჩრდილო კავკასიაში) და ქუთაისის გუბერნია: იმერეთი, სამეგრელო და გურია.

24 აპრილს ფრანგმა მოგზაურმა წაიკითხა პარიზის საგეოგრაფიო საზოგადოების დარბაზში თავისი მოხსენება იმერეთის შესახებ.

როგორც ვიცით, ბარონ დე-ბაი ეკუთვნის ჩვენის ქვეყნის და ერის თაყვანის-მცემელთა გუნდს. იგი მოხიბლული იყო უზომოდ, როცა პირველად ნახა ეს სამოთხისებური მხარე და მისნი მკვიდრნი. შემდეგში, რაც უფრო აკვირდებოდა აქაურობას, არა ერთხელ გამოუთქვამს ის აზრი, რომ ადამიანის ენა მეტად სუსტია, სავ-

4

სებით გამოსთქვას ყველა ის აღტაცება და ნეტარება, რასაც გრძნობს გული მისი ამ სააქაო ედემის ჭვრეტის დროსაო. და აჰა ახლა, მეხუთე მოგზაურობის დროსაც მოგზაურის თვალში ჩვენს ქვეყანას არამც თუ დაჰკლებია მიმზიდველობა და სურათხატება, არამედ უმეტესის ძლიერებით შემკულა, უფრო გაზრდილა, და მოხიბლული მოგზაურიც სცდილობს, როგორც ნამდვილი ფრანგი, ქათინაურები გვითხრას. ამკობს მდიდარს ბუნებას, აქებს მკვიდრთ, რომელნიც, მისის სიტყვით, კაცობრიობის საუკეთესო წარმომადგენელნი არიან. შეიძლებაო, — ეუბნება ბარონ დე-ბაი თავისს თანამემამულეთ, — გაიაროთ საქართველო ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე, აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე, იხილოთ ეს ცოცხალი ფეერია, ქება უძღვნათ, უგალობოთ, დახატოთ მისი მშვენიერება, მაგრამ ნუ იტყვით, რომ ამ დიდებულ ბუნებას შესაფერი საგალობელი უგალობოთ, სავსებით აღწეროთ მისი მშვენიერება ან დახატოთო. . .

ამ ქების შემდეგ ბარონ დე-ბაი მსმენელთ აცნობს საქართველოს ნაწილების გეოგრაფიულ სახელებს, უხსნის ქართულის ენის და მისის კილოკავების (მეგრულის და სვანურის) ტერიტორიას, ასე რომ მსმენელისათვის ცნებანი: მეგ-

5

რელი, სვანი, კახელი, გურული და სხ. წარმოადგენენ ნაწილებს ერთის ერისას, სხვა-და-სხვა კუთხეში გაფანტულისას. კარგი გაკვეთილია ზოგიერთ ადგილობრივ პუბლიცისტისა და ორიგინალურ ეთნოგრაფისათვის, რომელნიც განგებ თუ უმეცრებით სცდილობენ, საცოდავს საქართველოში რამდენისამე ერის წარმომადგენელნი დაასახლონ და ჩვენის ერის რიცხვი დაამცირონ.

ლიხის მთის გადმოლახვისათანავე მოგზაურს თვალწინ უდგება ცოცხალი იმერელი და ის ფიზიკური განსხვავება, რომელიც არსებობს დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მკვიდრთა შორის. ამ განსხვავების მიზეზად მიაჩნია უცხო ტომის ხალხთა სისხლის გავლენა: აღმოსავლეთში — სპარსთა, ხოლო დასავლეთში: ბერძენთა, რომაელთა და ოსმალოთა. . . აღნიშნავს გამჭრიახობას იმერელთა, ფულის შეძენის სიყვარულს, ვაჭრობისადმი მიდრეკილებას მათსას.

პირველად ბარონ დე-ბაი ქუთაისში მოდის. ამ ქალაქის აღწერას დიდხანს არ ანდომებს. მისი კოხტა მდებარეობა ხიბლავს, დიდებული ნაშთი ბაგრატის ტაძრისა, ქალაქს რომ თავს დასცქერის, ფრანგ-მოგზაურს რამდენსამე მწარე სიტყვას ათქმევინებს ჩვენის უბედობის შესახებ.

6

და ამასობაში ხვდება ჩვენს საყვარელს მგოსანს აკაკის. პოეტის სახელს მეტის ქებით ახსენებს ბარონ დე-ბაი. მაგრამ სჯობია თვითონ ვალაპარაკოთ: „რა სასიამოვნო სურპრიზი მომელოდა რიონის ნაპირზე! აქ შემხვდა ჩემი მეგობარი, რომელშიაც განხორციელებულია აღმადლებული და კეთილშობლური ხასიათი იმერთა. თვისის გენიოსობით და თვისის პიროვნებისა და ნაწარმოებთა მომხიბვლელით გვიჩვენებს, თუ რა სიმაღლემდე მიაღწევს ნაციონალური ჭკუაგონება, სამშობლო ნიადაგზე განვითარებული და უმწვერვალესობამდე მისული! პოეტი აკაკი

წერეთელი განთქმული მგოსანი თვისის სამ-
შობლოსი, ენაწყლიანი და ზეგარდმო მადლით
ცხებული გამომთქმელია ქართველის გულის-
თქმისა იმერულს კილოზე. როგორც ბოტანი-
კისა, ისე ეთნოგრაფიისა ცოტა რამ გამეგება და
მგონია, რომ ადამიანნი მცენარეთა მსგავსად
უნდა იყვნენ შესწავლილნი. როცა გვსურს
კარგათ შევისწავლოთ რომელიმე ჯიში ანუ
ნათესავი, საჭიროა აღვირჩიოთ საუკეთესო ნი-
მუში, უფრო ბრწყინვალე, უფრო ნიშანდობ-
ლივი იმათს შორის, რომელნიც სამშობლო
ნიადაგზე აღიზარდნენ, გაიფურჩქნენ ამ ნიადა-
გის საზრდოთი და რომელნიც იმავე ცის ქვეშ

7

დასჭკნენ, რომელ ცის ქვეშაც მისთა წინაპართა
შესწყვიტეს სიცოცხლე. აკაკი წერეთელი პირ-
ველ ხარისხოვანი პოეტია და მისის აზრების
ხსენება არა ერთხელ მოგვიხდება ჩვენის საუბ-
რის დროს“.

ნათქვამის დასამტკიცებლად მოგზაურმა იმო-
წმა რამდენიმე ლექსი ჩვენის მგოსნისა, სახელ-
დობრ: „სულიკო“, „ფუტკარი“, „სხვა-და-სხვა
ერი“ და სხვ. თუმცა ლექსები პროზად იყო
ნათარგმნი, მაგრამ პარიზის რჩეულ საზოგადო-
ებით გაჭედნილ დარბაზში დიდხანს არ შეწყვე-
ტილა ტაშის კვრა მოწონების ნიშნად. არა
ნაკლები შთაბეჭდილება მოახდინა იმავე საზო-
გადოებაზე მშვენიერმა ჩაფიქრებულმა სახემ
პოეტისამ, პროექციით ნაჩვენებმა. ჩვენს პოეტს
და მისს ლექსებს რამდენისამე დღის შემდეგ
ქება უძღვნა აქაურმა გაზეთმა „L'Éclair“-მა.

ბარონ დე-ბაი ქუთაისიდან გელათის მონას-
ტერში ადის. ამ ჩვენის დიდების მოწამის ხილ-
ვაზე ვერ მოუთმენია ჩვენს სტუმარს თავისი
განცვიფრება და სინანული არ გამოეთქვა: „ეს
ნაშთნი ნათლად მოწმობენ დიდებულს წარსულს
და თანამედროვე გულგრილობას. მათს მაღალ
კედლებიდან გამოფიტული ქვები თან-და-თან
სცვივა მსგავსად სასოწარკვეთილების ცრემლთა.“

8

თითქო თავის ხვედრისა რცხვენიათო, ეს ამაყ-
ნი ძეგლნი სუროსა და გარეულ ვაზის სუდა-
რას ქვეშ იმალებიან“. აგვიწერს მონასტრის ის-
ტორიას, დავით აღმაშენებლის ღვაწლსა და
მისს როლს საქართველოს ისტორიაში, გვაც-

ნობს მონასტერში დაცულს განძს, ზოგიერთ ჩვეულებას ქართველ მლოცველთა და სხვ.

იმერეთშივე ბარონ დე-ბაის დაუთვალა იერებია სოფ. საჩხერე. გზა-გზა აგვიწერს შორაპანს, ჭიათურას, იქაურ შავის-ქვის წარმოებას. საჩხერეში უცხო სტუმარს მასპინძლად უხვდება თავადი გიგო წერეთელი, რომლის სახლშიაც თავს იყრიან ადგილობრივი თავადნი და თავიანთს სტუმარს აკვირებენ ქართველურის სტუმართ-მოყვარეობისა და ლხინითა. საჩხერეშივე მოგზაურის ყურადღებას იპყრობს იქაური ბაზრობა, ურიების უბანი, იქაური სახლები. გვაცნობს სავანის ტაძარს, მღვიმევის მონასტერს, ჩვენებურის ხუროთმოძღვრების ნიმუშებს და იმერეთსაც თავს უკრავს.

იმერეთიდან ბარონ დე-ბაი გადმოდის სამეგრელოში. მაგრამ უდროობისა გამო ამ მხარეში ახალ-სენაკს იქით ვერსად მიდის, რომ სამეგრელოს მკვიდრნი უფრო დაახლოვებით გაიცნოს. აქებს მეგრელთა ჩაცმულობას, მათს სილამაზეს, აგვიწერს მათს სახლებს.

9

მესამე და უკანასკნელი პუნქტი ბარონ დე-ბაის მოგზაურობისა — გურია და მისი დედა-ქალაქი ოზურგეთია, სადაც ბ-ნი ნიკ. თავდგირიძე ყოველგვარს დახმარებას უწევს. აქ ჩვენი მოგზაური თითქმის ყველასფრის შესახებ გვეუბნება ორ-სამ სიტყვას: გურიელთა ჩამომავლობისა, ქალაქის მდებარეობისა, ბაზრობისა, მეაბრეშუმეობისა, ღვინის წურვისა, სოფლელთა ყოფა-ცხოვრების შესახებ. განსაკუთრებით მოხიბლულია მოგზაური გურულთა სილამაზით. ბოლოს მოგვითხრობს ლეგენდებს ვენახის შესახებ, იობისა და აბრეშუმის ჭიისას, ნოეს ქალიშვილებისას, ორიოდ ცრუმორწმუნეობას გურულებისას და თავისს კონფენერციას (მოხსენებას) ამ მართლა და ჩვენთვის სანუგეშო სიტყვებით ათავენს:

„ძვირფასნო მკითხველნო, ეს ლეგენდანი, ეს ძველებურნი და თანამედროვე სიმღერანი, ახლა რომ გაგაცანით, განა რომ განსაკუთრებით ხელს გვიწყობენ, გავიცნათ ნიჭიერება და პიროვნება იმ პატარა ერისა, რომლის ხასიათი, პატრიარქაულურისა და ბიბლიურის ზნე-ჩვეულებით გაჟღერებული, სავსეა მომხიბვლელითა. ამ ხალხს უფრო დამცველი დაერქმის თვის ტრადიციებისა და ეროვნულ სულისა, ვიდრე განათლე-

ბის ხელის შემშლელი. თუ ვინიცობაა, ვისმე ეს ერი ბარბაროსი და ველური ჰგონია, საკმაოა დაუახლოვდეს, გაიცნოს, რომ დაინახოს მასში პოეზია მომხიბვლელი, სიმამაცე გასაოცარი და უზომო სიყვარული დიდებისა და სახელის მოხვეჭისა, და ყოველივე ესენი ამაღლებენ მათს აღმსარებელთ. ყველა ამ ღირსებას ზედ ერთვის რაღაც გულუბრყვილობა, მოულოდნელობა, გულგანხსნილობა, თავისებურება, სიდიადე, სისადავე და ჰმატებს გემოსა და ლაზათსა, იმ გემოსა და ლაზათს, რომელსაც ხელოვნების და მშვენიერების მოყვარენი პირველყოფილთა მხატვრობაში ჰსჭვრეტენ და იგემებენ ხოლმე. ეს ბიბლიური ლეგენდები უყვარსთ როგორც გლეხთ, ისე კეთილშობილთ. სიმღერას, როგორცაა, მაგალითად, „სულიკო“, რომელშიაც სიყვარული ასეთის ხელოვნურის სინაზით არის ნადიდები, გრძნობითა და ემხით მღერიან როგორც ბეჩავი მცხოვრები სოფლისა, ისე თავადიშვილი. რაინდებისა და ტრუბადურთა დროების ნაშთს არა ჰპოვებთ ამ ქვეყანაში? მგონია, რომ კი.

„სანამ გავათავებდეთ, უნდა მოგახსენოთ, რომ საქართველოს ისტორია წარმოგვიდგენს ერთს შეუწყვეტელს ომს, რომელიც საუკუნოებით

გრძელდებოდა. მიუხედავად ამისა, რამდენად მშვენიერია საუცხოვო ცისკარი ამ ხალხისა, ცისკარი, რომლის ვარსკვლავი წმ. ნინოა; რამდენად ბრწყინვალეა მისის დიდების აპოგეა მისის გვირგვინოსანებითურთ, როგორც მაგალითად დავითი და თამარია; რავდენად ტრადიკულია მისის განსაცდელის ხანა მოწამეთურთ, როგორც ქეთევან დედოფალია!... მაგრამ ჭირსა და ლხინში ამ საქართველომ შეიძლო, დაეცვა თავისი ნაციონალური კეთილშობილური ხასიათი და განსაკუთრებით თავისი საუკუნო სიმშვენიერე.

„თავისი კალო გალეწა, თუ არა ამ ქვეყანამ, როცა თავის ნებით რუსეთს შეუერთდა? არა, ამიტომ რომ ამ შემოერთების შემდეგაც მან წარმოშობა მხედართ-მთავარნი, რომლებიც გმირნი არიან; წარმოშობა მგოსანნი, რომელნიც გენიოსთა სახელს ატარებენ. ასე რომ ამ

ქვეყანამ საუკუნოდ დაიცვა და კვლავაც დაიცვავს თავის ტრადიციებსა, ვინაიდან მისი სული მამაცობისა და პოეზიისაგან არის შემდგარი. მისი ხვედრია — ამიერიდან იბრწყინოს უებრო ბრწყინვალეობითა! ეს მშვენიერი განძი თითქო სარდიონთაგან იყოს შედგენილი, რომელთა ფერებში ჩაწნულია ივერიის შვილთა ღვინის

12

ბრწყინვალეობა და გამოუღვეელი წყარო სისხლისა. ჩაწნულია სისხლი გმირული, რომელიც გამოუღველად სჩქეფდა და იჩქეფებს სამშობლოს მიწა-წყლის გმირულ მფარველ მეომართა ძარღვებში; იგივე სული ასულდგმულებს პოეტთა, რომელნიც მარადამც ადიდებენ სახელსა და მშვენებას მამულისას! ჩაწნულია ღვინო საქართველოსი, მთელს სამყაროზე უუძველესი, ნოესაგან მოგონილი იმ დროს, როცა ის არარატის მთაზე კიდობნიდან გამოვიდა და როცა პირველი ცისარტყელა გამობრწყინდა საქართველოს ცაზე!

„მას შემდეგ მისი ნაყოფიერი და ყოველგვარი უპირატესობით შემკული ნიადაგი დაიფარა ვაზით და ამ ნიადაგზედვე დასახლდნენ უუმშვენიერესნი ძენი კაცობრიობისა“.

დარბაზი, როცა ბარონ დე-ბაიმ ეს კონფერენცია წაიკითხა, დიდის აღტაცებით უკრავდა ტაშს ლექტორს და ტაშის კვრითვე მიეგება პროექციით ნაჩვენებ სურათებს ჩვენის ცხოვრებიდან. განსაკუთრებით მოეწონათ სურათები ჩვენის მგოსნის აკაკისა და მართლა და კლასიკურის სახის პატრონის თავადის ჯაბა გურიელისა, რომლის თავი ბარონ დე-ბაიმ სამართლიანად დაადარა უკვდავის მხატვრის რაფაელის

13

მამა ზეციერს. დასასრულ თავმჯდომარემ „ალპიურის კლუბის“ საზოგადოებისამ, საანთროპოლოგიო სკოლის ინსპექტორმა, ბ-ნმა შრადერმა მადლობა გადაუხადა ლექტორს, რომ ეს ყველაფრით შემკული და ყოველის მხრით საინტერესო მხარე — საქართველო გაგვაცანითო.

კონფერენციას, რა თქმა უნდა, აქაური ქართველი კოლონიაც დაესწრო და ჩვენის ქვეყნის ძვირფას სტუმარს და მეგობარს თავის უანგარო შრომისათვის მადლობა უთხრა, რაზედაც ბარონმა გვიპასუხა: „ჩემი ნათქვამი თქვენს ძვირ-

ფას სამშობლოს შესახებ ერთია და საქართველო — ათასიო. ვეცადე, ოდნავაც არის, ამეწერა თქვენი მხარე, ის ვქენი, რაც შემედლო და თუ სავსებით ვერ გავაცანი თქვენი ედემისებური სამშობლო და თქვენი თავი ჩემთა თანამემამულეთა, გთხოვთ ქართველურის გულკეთილობითა და სულგრძელობით შემინდოთ და მაპატიოთ.

სანამ პარიზში წაიკითხავდა თავისს მოხსენებას, ბ-ნი ბარონ დე-ბაი 18 აპრილს გაემგზავრა ქ. რეიმსში, სადაც ნაციონალურის აკადემიის დარბაზში დიდძალის საზოგადოების თანადასწრებით წაიკითხა იგივე მოხსენება. მოხსენების წაკითხვამდე აკადემიის თავმჯდომარემ

14

ბ-ნმა ბუგუნმა საზოგადოებას, სხვათა შორის, შემდეგი მოახსენა:

„ბატონებო, ბატონმა ბარონმა დე-ბაიმ, რომელსაც ყველანი კარგდ იცნობთ, ინება აქ მოსვლა, რათა გაგვიზიაროს ბევრი რამ საინტერესო, რაც თავის თვალთა ნახა; ჩვენ მოვალენი ვართ მადლობა მოვახსენოთ, რომ სამეცნიერო ასპარეზზე იღვწის, რათა საფრანგეთის სახელი სხვებთან ერთად დიდებულ ჰყოს. დღეს განზრახვა აქვს, გვებაასოს ერთის ყოველის მხრით საინტერესო მხარის, ძველის კოლხიდის, შესახებ. ამ ერთ დროს ზღაპრულმა მხარემ თავისის სიმდიდრით წაიტყუა პირველნი გმირნი საბერძნეთისა, ეს მხარევე იყო, ამორძალთა დალაშქრების მიზნად რომ გაჩნდა. მეორე ზეპირ-გადმოცემის თანახმად, რომელიც უმეტესად მოხვდება ჩვენს ქრისტიანულს გულს, ედემი, სააქაო სამოთხე, სადაც იცხოვრეს ჩვენთა პირველთა მშობელთა, ამ მხარეში იყო. მეცნიერებაც ეთანხმება ამ ზეპირგადმოცემას და კავკასია მიაჩნია როგორც აკვანი ჩვენის რასისა. და აი ბ-ნმა ბარონმა დე ბაიმ უნდა გაგვაცნოს ეს მხარე, რომელმაც კაცობრიობის პირველი ხანა დაინახა.“

ამის შემდეგ მთელი საღამო ბარონმა დე-ბაიმ თავის კონფერენციას მოანდომა და მეტადაც დაა-

15

ინტერეს მსმენელი საზოგადოება, რომელმაც ხანგრძლივი ტაშის ცემით დააჯილდოვა ლექტორი.

პარიზიდან ბარონ დე-ბაისთან ერთად დანი-

შნულს დღეს 8 კაცამდე წავიდა. მათს შორის იყო უ. კრაფტი, ცნობილი მოგზაური, რომელმაც ბარონ დე-ბაისთან ჩვენი ქვეყანაც მოიარა, და ამ სტრიქონების დამწერიც. ხსენებულ აკადემიის წევრნი მეტად სტუმართ-მოყვრულად დაგვიხვდნენ პარიზიდან ჩასულებს. ორის დღის განმავლობაში რიგრიგად სტუმრები ვიყავით აკადემიის თავმჯდომარისა ბატონის ბურგენისა, აკადემიისავე წევრების გოსესი, ჟადარისა. შამპანიურ ღვინის სამშობლო ქალაქში არა ერთი და ორი სადღეგრძელო წარმოითქვა მშვენიერ საქართველოს შვილებისა, რომელთა შესახებ ბარონ დე-ბაიმ თავისი უკანასკნელი მოხსენება წაიკითხა. ყველანი ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ჩვენს პატივისცემაში. დაწვრილებით დაგვათვალთვინებინეს რეიმსის შესანიშნავი ტაძარი, მუზეუმი, მდიდარი წიგნთსაცავი, შამპანიურ ღვინოების სარდაფები... ქართველისათვის დაუვიწყარი იქნება რეიმსელების თავაზიანობა და ის ინტერესი, რომელიც იმათ კონფერენციის შემდეგ ჩვენის ქვეყნის შესახებ გამოიჩინეს. თუ არა ვსცდებით, ამ ქვეყნის შესახებ საჯარო

16

ლაპარაკი პირველად ესმოდათ რეიმსელებს. განსაკუთრებით ჩვენის მგოსნის აკაკის სახელი დარჩებათ დაუვიწყარად. მისმა პოეზიამ და სახემ მოხიბლა იქაურნი, — ამას გადაჭარბებულის მამულის მოყვარეობით არ ვამბობთ. ვსარგებლობთ ამ შემთხვევით, რომ ერთხელ კიდევ გადაუხადოთ მადლობა ჩვენის ქვეყნის მეგობარს ბარონ დე-ბაის, რომელიც სცდილობს ერთ დროს დიდებული და აწ ყველასაგან დავიწყებული ხალხი ფრანგებს გააცნოს.

მსგავსად წინანდელის კონფერენციებისა, თვისი უკანასკნელი კონფერენციაც ბორონმა დე-ბაიმ ცალკე წიგნად დაბეჭდა მსურველთათვის უსასყიდლოდ დასარიგებლად. შიგ ჩართული აქვს 16 სურათი, თითქმის არაფერია დავიწყებული: ჩვენის სოფლის ცხოვრება, ნიმუშები ჩვენის შინათ წარმოებისა (ხარაგაულის ჭურჭლები), ნანგრევნი ციხეთა, მონასტერნი (გელათისა, სავანე, მღვიმე), ბაზრობა, სხვა-დასხვა ჩაცმულობის სახენი, ნიმუშნი ქართულის სილამაზისა, სურათი დავით აღმაშენებლისა, ხახულის ღვთის-მშობლის ხატისა და სხ. განსაკუთრებით ღირსებას ჰმატებს წიგნს ძველის საქართველოს რუკა, წიგნის ტანის სიდიდედ დაბეჭდილი.

წიგნს სათაურად აქვს „En imerethie“ („იმერეთში“) და შეიცავს 55 გვერდს.

1902 წ.